

Julián Andúgar, assetjat a Girona

JULIÁN ANDÚGAR

ANTOLOGIA POETICA

Fa un parell de mesos que parlàvem aquí de la Girona artificial dels anys 40 i 50, vista pels funcionaris addictes i pels cronistes panxacontents.

Però en aquella època també hi havia funcionaris rebels i cronistes desencisats, homes honestos que vivien sotmesos i que connectaven, sensibles, amb la realitat del moment. El problema que tenien era que no podien publicar. És el cas de Julián Andúgar, poeta murcià que va viure una temporada a Girona com a funcionari judicial més o menys represaliat. Només després de mort ens ha estat donat de conèixer la seva obra, gràcies a l'*Antologia* que li ha dedicat pòstumament l'Editora Regional de Múrcia.

Andúgar havia estat capità de l'exèrcit de la República; una ferida de guerra l'havia deixat coix i havia passat divuit mesos a les presons franquistes. Poeta rebutjat per l'oficialisme cultural murcià del seu temps, va obtenir en canvi algun reconeixement més alt, com l'accèssit del Premi Adonais, però va ser marginat fins a la fi de la dictadura. Com diu el seu amic murcià Francisco Sánchez Bautista, va ser "*un ruiseñor espantado de nuestra tierra que tuvo que irse a hacer nido a tierras alicantinas*". Allà, a Alacant, la seva segona pàtria, va ser elegit Senador el 15-J de 1977, quan es va presentar amb la candidatura socialista. Victòria i reconeixement gairebé *in extremis*, perquè moriria al cap de tres mesos, als 60 anys d'edat.

"*De lo que sufro escribo*", deia Julián Andúgar en un dels seus poemes. I

Sitiado aún

Gerona, cuando pienso
que este portal, en los terribles días,
este corral, arcada,
escalinata y templo;
aquellos capiteles
—hermosos libros de oficios y de vida—,
fueron hasta tres veces
pasados a cuchillo.

Que aquí en esta escalera,
junto al pretil del río,
en cada puente,
cualquier antepasado
del que ahora pasa,
y mira,
y desespera,
escuchando un tropel de salmos y delirios
contra el fuego y la parte,
sintiendo ya la música
del hueso con el hueso,
de hambre viva moría
abrazado a su piedra y rebeldía.

¡Ah, si al menos pudiera
aquí en la calle de los Ciudadanos
declarar la verdad!

Gerona,
éste es el sitio para decirla.

¡Paso!

¿Quién me cierra
la boca por la Força
hasta la Plaza de la Independencia?

Allí, sitiado contigo,
le diré:

Si después de sufrir
el fuego a la cintura,
de sentir por tres veces
el cuchillo en las venas,
sillar que palpo y beso,
piedra rodada, oscura,
hombres que me tropiezo,
¿es justo que seáis cárcel, destierro,
tristes y sometidas criaturas?

JULIÁN ANDÚGAR

escrivia, ben cert, amb una dura contundència:

*“No digo más. Hablé como le toca
hablar a un hombre cuando ya le obligan
a hundirse o navegar con la corriente”.*

Aquesta és la línia de *Perdido reino*, el seu últim recull de poemes. El darrer es titula *Cancionero del sitiado* i comença així:

“Cuando el Ter era un río feudal y cortesano...”

A la vora del Ter, aquest home assetjat va connectar amb la Girona dels setges. Ben lluny de la retòrica convencional de les gestes heroïques, va vessar una mirada compassiva sobre el sofriment col·lectiu del passat i el va enllaçar amb la doble submissió del present: la de la ciutat i la seva pròpia. Així devia néixer el poema *Sitiado aún*. En ell s'hi expressa, amb la lucidesa d'una vivència personal, l'estat d'ànim de la Girona de postguerra que no podia fer sentir la seva veu.

Un eslògan de fa 60 anys

En un paper recent parlàvem de Marc Chagall, de Marcel Duchamp i d'Henry François Rey, figures de la llegenda àuria de la Costa Brava. La llista d'aquestes figures és llarga i moltes pertanyen aproximadament a la mateixa generació. A poc a poc, les tornem a trobar: perquè es moren, perquè fa cent anys que van néixer, perquè un homenatge o un aniversari les rescaten de l'oblit.

Ara hem de recordar André Masson, que ha mort a París als 96 anys. Pintor, escultor, dibuixant, il·lustrador i escenògraf, després de ser un dels grans representants del surrealisme va refugiar-se als Estats Units on, de 1941 a 1945, va decantar-se per l'abstracció i l'informalisme i va crear l'expressionisme abstracte. Però abans de tot això, de 1934 a 1936 —pel juliol, la guerra el va fer fora— Masson va viure a Tossa, va tenir-hi dos fills i va integrar-se en el grup de tants artistes que hi sojornaven. Va ajudar a crear i mantenir l'ambient característic de la *Babel de les arts* amb els seus convidats

*El paisatge aragonès
pintat per André
Masson l'any 1935,
durant l'època
de la seva estada
a Tossa.*

il·lustres, com el crític Duhuit i els poetes Michaux i Bataille. Una de les seves obres d'aquells anys es titula *Escena romàntica a Tossa de Mar*.

L'altra referència inevitable és per a Madeleine Carroll. La famosa actriu cinematogràfica ara desapareguda va fer edificar, l'any 1935, a la muntanya de Treumal, del terme de Calonge, una esplèndida residència coneguda com El Castell, per la qual van passar primeres figures internacionals de l'art, de la política i de les finances. La seva fama es va fer mítica sobretot a Palamós, per on l'estrella casada amb un lord anglès es passejava calçada amb espadenyes de betes.

També és notícia, aquests dies, Josep Maria Sert, el pintor que pels anys trenta va convertir el Mas Juny en centre d'estiueig de nobles, diplomàtics i bohemis de tot Europa. Ara la seva obra *La barca de Catalunya*, regalada a l'Ajuntament de Palamós, ha abandonat el saló municipal de sessions per incorporar-se a l'exposició antològica de l'artista que s'ha muntat a Madrid amb peces procedents d'arreu del món.

I encara un altre nom, potser més amagat però no menys important: el de John Langdon-Davies, l'escriptor i periodista britànic que va trobar el seu paradís a Sant Feliu de Guíxols i del qual ara s'han publicat en català unes cròniques de guerra. L'any 1927, després de la primera de les seves dues estades a Sant Feliu, Langdon-Davies va escriure unes ratlles vivíssimes sobre les emocions de l'última nit a la vila i els records del temps que hi havia passat, i les va cloure així: "Potser mai, ni abans ni després, no ens havíem sentit tan a gust amb la comunitat que ens envoltava com durant aquells tres anys a Sant Feliu de Guíxols".

Si parlem de la llegenda àuria de la Costa Brava, és perquè en un moment va ser capaç de suscitar adhesions com aquesta. Pocs indrets trobarien un visitant prestigiós i sensible que volgués signar un eslògan d'aquesta categoria. Tant de bo que encara el poguéssim subscriure, al cap de seixanta anys, els turistes d'avui.

PUNT DIARI

Enric Mirambell el dia de la presa de possessió com a Cronista Oficial de la Ciutat.

Mirambell, cronista imprescindible

A vegades hem fet moltes elucubracions per intentar definir com és el gironí i quin és el seu tarannà. Qui sap si hauria estat més fàcil —i més exacte— dir simplement que el gironí arquetípic és com l'Enric Mirambell: un home que ha passat tota la seva vida a Girona, que ha anat puntualment cada dia de casa a la feina i de la feina a casa i que ha viscut discretament, silenciós i feliç, en aquesta ciutat de pedra folrada de papers. Reclòs en el seu món interior i poc donat a exterioritzar-lo, rastrejador de l'ahir i observador de l'avui, fidel al petit horitzó ciutadà i gens ambiciós d'horitzons més llunyans, Mirambell fa pensar en altres gironins emblemàtics com Botet i Sisó, Girbal o Batlle i Prats.

A Girona, durant molt anys, la cultura possible va anar molt lligada a un sol edifici: la Casa de Cultura. I aquest edifici es va identificar entre la gent amb el seu director: "el senyor Mirambell". Després, per un d'aquells atzars de la política i de la vida, el doctor Mirambell va ser cessat del seu càrrec, però va poder continuar treballant en el mateix edifici, com a director de la Biblioteca pública, en un despatx que, simbòlicament, sempre va tenir la porta oberta. I allà s'ha mantingut fins el dia de la seva recent jubilació.

Arxiver, bibliotecari, doctor en Història, professor a la Normal i a l'Institut, primer director dels estudis universitaris gironins, primer delegat del ministeri de Cultura, autor de nombrosos treballs i articles, capdavanter de moltes iniciatives cíviques i culturals, Enric Mirambell es defineix sobretot per la seva fidelitat a Girona. "Una ciutat —ha escrit— que no mesura la

seva grandesa per les xifres de la Demografia, sinó pel nivell moral i intel·lectual dels seus habitants. No per l'extensió del seu territori, sinó per la qualitat i la bona conservació dels seus monuments. No per l'alçada dels seus edificis, sinó per la solidesa amb què han estat bastits. No per la pompositat de les seves proclamacions, sinó per la fermesa de les seves conviccions. No per la riquesa basada en l'especulació, sinó per la que és fruit del treball constant i responsable”.

Ara l'Ajuntament ha volgut premiar aquesta fidelitat gironina i ha atorgat a l'Enric Mirambell el títol que més li escau: el de Cronista Oficial de la Ciutat. En coincidència amb aquest fet i amb la seva jubilació, l'home que durant tants anys ha escrit sobre temes històrics d'una manera impersonal s'ha decidit a explicar —ajudat per la seva prodigiosa memòria— moltes de les seves pròpies vivències lligades a la trajectòria ciutadana. Ha esdevingut així el cronista directe del passat més immediat, aquell que encara no s'ha incorporat als tractats d'història però que ja és tan enormement diferent i distant del present que vivim. El temps lliure i el nou títol seran, sens dubte, un estímul per dur a bon terme aquesta tasca tan imprescindible.

Els camins oberts per Berga i Boix

L'aparició d'una falsa signatura de l'Avi Berga en un quadre pintat per Berga i Boada ha donat una punta d'inesperat interès periodístic al cent-cinquantè aniversari del naixement de Josep Berga i Boix, personalitat irreplicable de la vida artística i cultural olotina. Fou el gran amic de Joaquim Vayreda i diuen que va descobrir abans que ell —en una llarga i obligada estada a França— els pintors naturalistes i l'Escola de Barbizon. Per dir-ho amb una frase afortunada de Domènec Moli, Vayreda i Berga “eren dos visionaris que, entre la boira d'una pintura decadent, semblaven dues esclertes de llum”. Rafael Benet, en la seva biografia de Vayreda, ens descriu Berga i Boix com un home “alt, ferreny, amb unes faccions com tallades a cop de destal” i com un pintor deliciosament mandrós: “Conten que es passà dotze anys sense trobar el dia a propòsit per pintar. Un dia feia massa sol, l'altre dia estava massa núvol, l'altre feia vent... Sovint exclamava: Mai més no ha tornat a fer *aquell* dia!”

Va deixar, malgrat tot, una obra sòlida i important, que ara serà exposada a Olot. Però va ser, sobretot, un gran mestre d'artistes: el seu pas com a director per l'Escola de Belles Arts d'Olot és fonamental en la trajectòria de la institució. Va ser també un animador constant de la vida cultural olotina i va fundar, amb Vayreda i Carrera, el primer taller d'imatges religioses de la ciutat, que va abandonar avorrit en comprovar que no podia canviar el mal gust de la gent.

Com si tot això fos poc, Berga i Boix va ser a més un notable escriptor. Amb la novel·la autobiogràfica *L'estudiant de la Garrotxa* va encetar un tema que tindria molts continuadors: la descripció de la vida íntima dels seminaristes gironins. (Ara llegeixo amb gran sorpresa que la segona part de la novel·la és inèdita, perquè jo dispenso d'una edició sense data —col·lecció popular *Les ales esteses*— que porta incorporats la segona part i un epíleg inexistents a l'edició de 1895, il·lustrada pel mateix Berga i per Blay, Vayreda, Devesa i altres).

I encara hi ha una altra cara menys coneguda de Berga: la de col·laborador habitual de molts periòdics. D'aquesta activitat li va venir la llarga estada a França. Per uns articles publicats a *El Norte*, el diari carlí de Girona, va haver de fugir d'Olot i amagar-se durant una temporada. Ell mateix ho va explicar així:

“El general Buceta, governador militar, avisà que afusellaria la redacció

Josep Berga i Boix
en el seu estudi olotí.

• *El Banyolès, el Banyolí, la Banyolia, la Baixa Garrotxa, les Garrotxes d'Empordà, el Terraprim, la Conca de l'Estany, el Pla de l'Estany...* Després de tantes fórmules i de tants anys per poder-les discutir, l'afer de la denominació per a la nova comarca entorn de Banyoles s'ha clos precipitadament amb la proposta del nom de Comarca de l'Estany. Estranya i inexplicable redundància. Si diem que Girona pertany a la comarca "del Gironès" i Olot a la comarca "de la Garrotxa", haurem de dir que Banyoles pertany a la comarca "de la comarca de l'Estany"? I si diem només "l'Estany", com es podrà distingir si parlem de la comarca o ens referim només al "llac"? Hi ha hagut, a més, alguns detalls pintorescos en aquesta història: l'un, la pretensió de l'ex-alcalde Turró de batejar la comarca com a "Garrotxa Martiriana"; l'altre, el fet que un dels contraris a la nova denominació consensuada es digui justament Josep Maria Estany.

• Ha aparegut una nova edició de *Ciutat petita i delicada*, l'obra més famosa de Jaume Ministral i Masià, amb la inclusió d'un capítol i altres fragments que es mantenien inèdits per culpa de la censura. La portada del llibre presenta la visió tradicional de l'Onyar des del pont de les Peixateries, però la imatge apareix invertida, amb la catedral i les cases pintades a la banda esquerra. Típic error d'un dissenyador barceloní; ara la ciutat és petita, delicada i capgirada.

• Els gegants de Girona, estrenats per les Fires de 1985, van tenir una vida molt efímera. Anaven molt ben vestits però tenien uns rostres tan lamentables que van haver de ser decapitats d'amagatots al cap de pocs dies. L'any passat, com aquell qui no res, van aparèixer amb unes cares noves. Peròenguany, en veure'ls reunits amb molts altres de Catalunya, hem pogut comprovar que —malgrat la dràstica cirurgia estètica— són encara els més lletjos de tots.

en pes en el mateix cementiri si continuaven en llur empresa. I com que sabíem que era capaç de fer-ho, ens escabullírem”.

Berga enceta, amb aquest episodi, una altra línia en la història dels escriptors gironins: una història amb uns quants fugitius i algun afusellat.

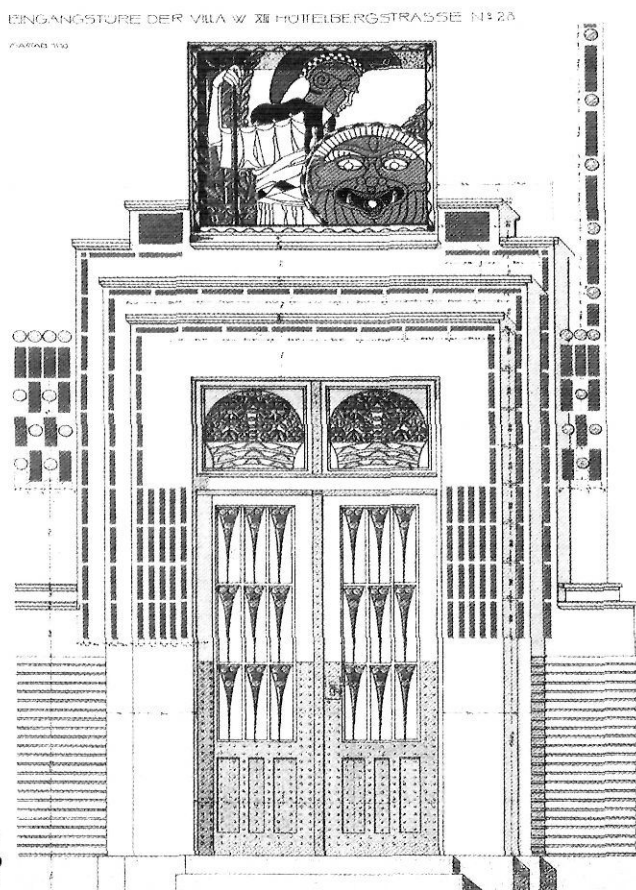
Rafael Masó, entre Glasgow i Viena

Aquesta última primavera, un grup d'anglesos admiradors de l'arquitecte escocès Charles R. Mackintosh va visitar Catalunya i es va arribar a Girona per tal de conèixer "the work of Rafael Masó, an admirable architectural contemporary of Gaudí". En la visita a la casa natal de l'arquitecte i a d'altres edificis, hom va poder constatar les influències de l'obra de Mackintosh sobre Masó.

Aquest últim estiu, una estada a Viena m'ha permès de trobar-me amb la famosa *Sezession*. També allà, tot contemplant les grans obres d'Otto Wagner i sobretot de Joseph M. Olbrich, em sentia immersit en el món de l'arquitecte gironí.

Tot això no és pas cap secret: aquestes influències són prou conegudes. Joan Tarrús ho va explicar fa temps: "Masó comença la seva activitat professional en un període de transformació del gust i ho fa intentant una simplificació del llenguatge arquitectònic. Aquest intent de revisió i en definitiva de ruptura amb el passat immediat el realitza (...) partint de les experiències d'avantguarda de l'arquitectura europea. D'aquesta interessa particularment Rafael Masó l'arquitectura domèstica anglesa (...) i la Secesió Vienesa”.

Josep Pla, desconfiant, menysprea en el seu llibre *Girona* l'obra renova-

La porta de la
Zweite Villa, d'Otto
Wagner.

El rebedor de la Hill House, de Charles R. Mackintosh.

dora de Masó i deixa escrita aquesta frase despectiva: “Els arquitectes gironins treuen el cap per les revistes alemanyes i van posant pegats horribles i estranys sobre la ciutat”. Però Rafael Masó fa quelcom més que donar una ullada a les revistes: va personalment a Alemanya i a Àustria i pren contacte directe amb l’obra dels grans arquitectes europeus del moment.

De tot això, en tenim notícies directes, ja recollides per Dolors Oller en el seu assaig biogràfic. Rafael Masó es casa el 13 de gener de 1912 i fa un llarg viatge de noces que dura fins a primers de març.

L’itinerari comprèn Suïssa, Àustria, Alemanya (Munich i Darmstadt) i Itàlia, i es configura com una peregrinació als santuaris de la nova arquitectura, singularment a Darmstadt, on el secessionista Olbrich havia projectat els edificis, els mobles, les rajoles, els jardins, els rètols, les vaixelles i tots els elements de la Colònia d’Artistes, de la mateixa manera que a Masó li agradava de dissenyar-ho tot i d’incorporar a l’arquitectura l’antiga saviesa dels oficis artesans.

Les cartes que Masó tramet als seus pares són expressives del seu successiu engrescament. Ja des de Zurich, el 2 de febrer, escriu aquestes ratlles reveladores:

“Hem pogut admirar ja més d’una construcció purament alemanya, d’aquelles que tantes ganes tenia jo de veure (...) Són admirables i voto per elles!”

Però l’enlluernament definitiu es fa palès sobretot en una carta escrita a Munich el 20 del mateix mes:

“Són ells (els alemanys) els que fan tot això tan admirable que estem veient amb espant cada dia darrera de tots els aparadors que se’ns posen a l’abast. Ells els que han creat aquest art tan digne, tan sever, tan propi, tan original, tan refinat! (...) Ells els d’aquells metalls amb esmalts, els d’aquells vidres, els d’aquelles porcellanes, els d’aquells àmbars! (...) Oh, quina meravella!”

I tot això Masó ho veu amb voluntat d’assimilar-ho i d’aprofitar-ho, tal com ho revela una postal datada a Munich el 8 de febrer:

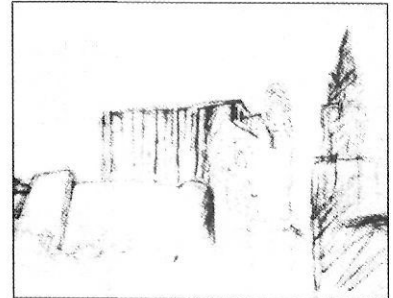
“Ja veureu quantes coses durement apreses per aplicar-les a casa nostra”.

No és estrany, doncs, que els estudiosos de l’obra de Masó descobriessin, com Oriol Bohigas, el canvi operat a partir d’aquest moment: “Hacia 1912 el arquitecto gerundense Rafael Masó empieza una nueva interpretación secesionista, precisamente en un sentido que marca un paso hacia una actitud más moderna, la que se deriva de las últimas realizaciones de Olbrich. A ello Masó añade un ingrediente de carácter local, ligado al programa del naciente Noucentisme y a una voluntad ligeramente clásica”. Bohigas ens explica encara un altre secret: el de la relació de Masó amb Mackintosh. La influència no li va arribar d’una manera directa, sinó a través de l’anada a Viena, perquè allà l’arquitecte escocès hi havia presentat una memorable exposició.

Aquests són els camins, dreturats o tortuosos, d’una obra, d’un estil i d’una personalitat. Ara, en els casos urbanístics de l’Eixample gironí, les ja escasses obres arquitectòniques de Masó — aquelles que Pla qualificava de “pegats horribles i estranys” — són un testimoni de la sensibilitat noucentista que va saber harmonitzar l’art popular i la tradició local amb la cultura europea del moment.

NARCÍS-JORDI ARAGÓ

paperets

- Centenari de Le Corbusier, figura cabdal de l’arquitectura contemporània. Amb aquest motiu s’han publicat alguns dibuixos que va fer en un carnet de viatge durant la seva visita a Catalunya l’any 1928. Són, fonamentalment, visions de figures del barri xinès barceloní, però hi ha també, inesperadament, aquest punt inèdit de Girona: les torres de Cornèlia i Júlia, la catedral inacabada i un singular campanar de Sant Feliu. La ciutat faria bé d’explotar aquesta imatge com un incentiu per al turisme de qualitat.

- Jordi Soler, a Punt diari, parla del creixement de la Girona moderna: “Més enllà de la Gran Via, la bèstia s’infla sense moderació (...) És l’Eixample, que ni enamora ni desenamora per culpa de la més absoluta i lamentable falta de personalitat. Res del que hi edifiquen amb persistent contumàcia no és digne de ser vist (...) L’Ajuntament lliura la llicència d’obres i el constructor basteix un edifici calculat amb un casio de butxaca”. Bona crònica d’aquell procés inexorable descrit per Oswald Spengler a La decadència d’Occident: el de les velles ciutats que més enllà del nucli històric comencen a perllongar-se indefinidament en masses uniformes, apilonades sense altra justificació que la del profit econòmic més immediat.

- A la confluència de la Rambla de Girona amb el carrer de l’Argenteria, s’hi ha establert un lloc anomenat “Punt de trobada”. Sota la pedra del paviment que assenyala l’indret, s’hi ha enterrat un pergami commemoratiu amb un petit poema que té resonàncies de Fages de Climent i que potser no havia d’haver quedat tan amagat. Reproduïm-lo, almenys, aquí per salvar-lo de l’oblit: “Enterrat / just al lloc / on el joc / del rambleig / esdevé / prim carrer / platejat, / tinc per creu / (que no veig) / el teu peu / si ets vingut, / ben trobat / o perdut”.